

Mälestuskilde kolmest sajandist

Elu koidikul

Sügav tsariaeg laius veel üle Eestimaa ja maarahvas käis hoolega mõisates teol kui 1890.a. juuli algul sündis Mari ja Mihkel Metsise paljulapselisse perre teise lapsena poeg August.

Polnud tol ajal kooliharidus kuigi kättesaadav. Heal juhul kolm-neli klassi külakooli ikka laeks. Ei tuntud elektrit ega vihikuidki. Silmavalgust saadi peerutulest. Koolis olid töövahenditeks krihvel ja tahvel. Kurtmist ei kuulnud madala iibe üle. Tänapäeval aga lauldakse ikka, et maa tuleb täita laste ja lastelastega. Tollasel maamehel kulusidki hämarad õhtutunnid ja pikad pimedad sügisööd loomulikult perele, selle kasvule. Mida muud paremat saigi teha rahva püsijäämiseks.

Nõnda algasid läbi kolme sajandi esitletavad mälestuskillud.

Julgustükid

Kui peres palju lapsi, jääb toidulaud kesiseks. Sellepärast sunnitigi väetikesi maast madalast kohe leiba teenima. Kes läks karja, kes sulaspoisiks või teenijatüdrukaks. August sai kaubale Hageri kirikuõpetaja Tomsoniga.

Ühel pimedal sügisõhtul olevat õpetaja Tomson kirikust koju jõudes ulatanud poisile võtme ja küünla. Ta unustanud vist koera käärkambrisse. Mingu ja toogu koer koju. August läsksi. Tühi kirik kajanud koera hõikamisest õudusttekitavalt vastu. Poiss paotanud siiski käärkambrist ukse, kuigi ise värisenud ja püksid püüli söelunud. Koera polnud. Kodus naeratanud kirikhärra, sest peni oli siiski toas. See oli julguseproov.

Teise julgustükiga sai poiss hakkama oma vanapoisist onu Napu Mardi kodus, kelle koeral olid pulmad. Mart käskis isased pulmalised järgemööda kinni võtta ja kotti ajada. Ise ootas samas nuga peos. Ligi kümmekond neist jäid rõõmurõngastest ilma. Kõigile valati enne nende lahtilaskmist tärpentiini tagumikku, et nad jalamaid kaoksid. Ühe isase jättis Mart puutumata, sest tahtis just selle järglasi. Kutsikad tulidki täpselt väljavalitu moodi. Imekombel ükski koertest poissi ei hammustanud.

Külanaised olnud Mardi peale nii pahased, et lubanud teda ka ära kohitseda. Hiljem viha lahtunud ja paar mutikest teinud Mardile isegi pudeli, sest koerad jäid kodusteks. Neil polnud pulma asja.

August leidis enne vene kroonusse minekut tööotsa Tallinna sadamas. Töö istus küll, kuid vanematel meestel oli kombeks palgapäeval alati klappida. Loeti üks, kaks, kolm jne, mille peale iga loetu pidi andma oma rahalise panuse. Poiss polnud viinamees ega maitsnud esialgu suutäitki. Hiljem otsustas, et kaua ma teid kuramusi joodan. Hakkas ise ka võtma. Viin oli muutunud magusaks. Vene kroonusse minek tegi sellele lõpu. August lausus selle kohta aastakümneid hiljem tänusõnu. Temast ei saanud surmani karakameest.

Seitse pikka aastat

Nagu teisedki noormehed, võeti ka August tsaariarmeesse sundaega teenima. Temast tehti Kroonlinna merekindluses suurtükiväelane. Sel ajal tulid aga esimene ilmasõda ja revolutsioon, mis teenistusaja venitasid seitsme aasta pikkuseks.

Noorsõdurina haigestus August rüügetesse. Kui kraadiklaas näidanud rohkem kui 40 pügalat, tembeldatud teda simulandiks. Tulnud kohale ülemtohter, kes lõpuks asja ära klaaritud. Palatiarst küsinud alati hommikuti visiidile tulles, et kas see mees veel elab. August läinud üle kere mädanema. Ühel päeval saanud medõde tohtrilt mattide saatel peapesu, et tema midagi ei märkavat. Toodi platisse skalpellid. Tohter nülgis haige jalgadelt vaagnatäie mädast liha. Tahtis amputeerida ka ühe jala väikese varba, kuid jättis igaks juhuks selle alles. Varvas kasvataski uue liha peale. Rõugehaige paranes, aga armid jäid näkku elu lõpuni. Lõpuks astus rivvi. Arstide arvates oli see kõik lausa ime.

Inimene ja tema elu ei maksnud tol ajal midagi. Naaberpatareis oli kogemata kombel laskeharjutusel kahur jäänud lukustamata, mistõttu koos meestega lennanud õhku. Patareiülem ladunud edasi-tagasi kõndides vängeid matte. Pisarsilmil tunnistanud, et meestest pole kahju – neid tulevat küladest küll, kahur maksvat oi kui palju.

Ilmasõda läks Kroonlinnast nii mööda, et sakslaste laevad ei tulnudki Kieli kanalist läbi Peterburi peale. Oldi valmis halvimaks. Kindlusest pidid jääma vaid tsemendikillud...

Ometi ei jäänud siin rahulikuks. Revolutsioonihälli Peterburi mõju nähti ka merekindluses. Muidu kiitis August venelaste heasüdamlikkust ja abivalmidust. Nad jagasid leivatüki ka pooleks. Aga revolutsiooniga tekkinud vägivald olnud vastukarva. Kroonlinnast käisid väeosast tollases Venemaa pealinnas öösiti buržuisid tapmas mehed, kes hommikuti naasid veriste mõõkadega. Augustist taheti teha punakomissar. Ta polnud sellega päri. Tuli tagasi kodumaale isa-ema, õdede-vendade juurde.

Uus elu vabas Eestis

Koju jõudnuna elas vabanenud soldat veidi aega koos lähedastega. Seejärel naisevõtutuhin ja vaja oma elu alustada. Õnnestus Selisse krahv von Tiesenhauseni mõisast Sillaotsa asundustalu saada. Esialgu elati Keila jõe äärses saunahurtsikus, kus sündisid käesolevate ridade kirjutaja ja tema õde Helju. See juhtus Rapla vallas, mis veidi hiljem reformi käigus muudeti Kohila vallaks. Kohilast vallavanem Aleksander Starkopf oli Seli piiritusvabriku juhatuse esimees ja minu isa August aktsionär. Isa viis vabrikusse kartuleid, tegi tollase katla kütmiseks hagu, sai loomadele sealt vajalikku praaka.

Asunikud kosusid. August lõi laenu võttes püsti uue maja, rajas puuviljaaia, andis omakasvatatud istikuid ka vendadele ja õemehele. Vald määras mingi preemia kodukaunistamise eest. Laen sai tasutud ja talu kinni makstud. Kolme-nelja lehma, sigade ja lammaste pidamine tasus sedavõrd ära. Ega liivane ja kivine põldki ilma turbasõnnikut poleks head saaki kasvatanud. Maapanka kogunes miljoniline hoiuarve, millest uue Eesti valitsused ei taha kuuldagi. Lapsed pidid maast madalast õppima tööd armastama. Poisile anti kümne aastaselt adrakured pihku ja õpetati käsivikatiga niitma. Tehtu pidi tegijat kiitma.

Lood Härja kõrtsist

Üsna Kohila valla piiri äärsest Viljandi maanteel asunud Härja kõrtsist on järele jäänud paekivimüürid ja sisselangenud katus. Eesti ajal tunti seda meeste kemplemise kohana.

Kord hakanud mehed kõrtsi laual oma tööriistu mõõtma. Oli, mida mõõta! Peale jäänud Seli-Koigist Mätta sauna Jaan 11,5 tolliga. Hagudi sepal, heal vikatimeistril Härjal olnud pool tolli lühem. Jaan olevat isegi ühel laupäeval pudeli viina peale kihla vedanud, et tema läheb tollasele kitsaroopalisele raudteele Hagudi jaama lähedale ja paneb Viljandisse sõitva huvirongi seisma. Rong sõitnud üsna aeglaselt. Nähes raudteel meest püksist väljas põlvini ulatuva suure fallosega, pidanudki vedurijuht rongi kinni. Huvireisijad väljunud vagunitest. Naeru saatel kostnud vägev aplaus.

Kõrtsi peremees Johannes Erg oli tuntud hobuseparisnik. Rapla laadalt tulnud mustlane kurtanud nuttes Augustile: "Sa jumal, jumal! Mustlane petab, aga Härg võtab vägisi." Seekord sai mustlane oma hobuse vastu päris setukakronu.

Johannes Erg küüditati. Eestisse teda tagasi ei lubatud. Elukohaks sai kuuldavasti Läti Valka.

Töörahvas võimul

Kui 1940.a. juunis venelaste toel kommunistid võimule tulid, ütles Sillaotsa peremees, et nüüd läheb meil ka tapmiseks ja tagaajamiseks. Asi kujuneski selliseks. Ta pidi kaks korda ise püssikuulide all kodust ära jooksuma. Seli sepp Johannes Laast, kes oli Augustiga vaenujalal, sai teisel korral 1945.a. 9.juuni õhtul oma tahtmise. Taat tunnistati rahvavaenlaseks ja tal tuli metsavennana redutada aastaid. Uus "peremees" Anna Düna aga lagastas korraliku talu, kuni see anti Seli sanatooriumi abimajandiks.

Augusti silmad ei näinudki omandi tagastamist. Nüüd on tema asemel seal pojapoeg Raivo.

Taat aitas oma nooremal vennal Aleksandril, põlisel Kohila paberivabriku vedurijuhil, maja materjali varuda ja hobustega kohale vedadagi.

Paberivabrikus töötas ka Tõnis Pandise nimeline mees, keda kutsuti tema roppuste pärast siga Tõniseks. Ta oli Rapla vallas Nahkla altpere talu väimees, kust võttis uusmaasaajana talu. Vabriku direktor Aksel Laur olevat 1940.a. Tõnisele öelnud, et kõike saab ja tuleb teha. Tõnis käskinud teda nii kiiresti ümber vabriku joosta, et ta jookseks endale tilli tagumikku. Jutul olnud lõpp. Muidugi kasutati vängemaid sõnu.

Uusmaasaajana oli Tõnis lubanud Nahklasse ehitada kiriku, kõrtsi ja lõbumaja. Ei pääsenud Tõnis küüditamisestki. Tuli küll tagasi, kuid elupäevad lõppesid kusagil saunahurtsikus. Nahklas on praegu tühi plats.

Lõpp hea, kõik hea

Nende ridade autor elab juba üle kümne aasta Kohila alevis oma onu Aleksandri majas, mis tagastati. Tänutundes tuleb meenutada vabariigi taasiseseisvumist. Uude sajandisse jõudnult on Kohila kosunud. Võtkem kasvõi uued sillad ja äsja valminud keskväljak.

Tänast tänavapilti ilmestab pidev autodevoor. Veel sajand tagasi nähti siin autot harva. Hobuvankrit näeb siin sõitmas haruharva. Auto on muutunud tarbeesemeks.

Elu edeneb. Võib-olla aitavad Euroliit ja NATO selleks kaasa, et suurel idanaabril kaovad vallutusplaanid. Ehk kaitseb Jumal ikka Eestit! Isiklikult olen seda meelt ristiinimene, kes Rapla kirikus tähistanud kuldleeri ja seal esmakordselt ka briljantleeri. Kuldpulmadki olid meil abikaasaga seal mõni aasta tagasi. Järglaste arvu üle ei tohi kurta. Neli last, seitse lapselast ja kümnele liginev lastelastelaste arv räägivad ise enda eest.

Jõudu ja edu kenale Kohilale ja tema **elanikele!**

Metsis, Kalju, Augusti p.